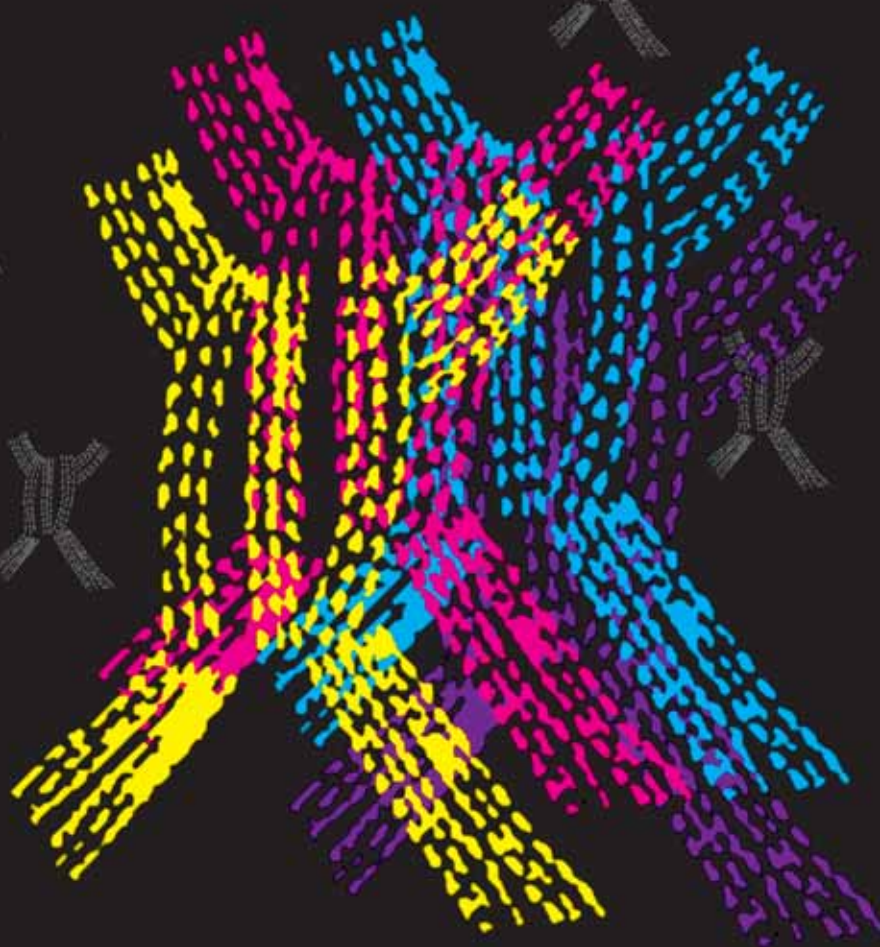

PAMÁTKY

ARCHEOLOGICKÉ

CVI/2015

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, PRAHA, V. V. I.

PAMÁTKY ARCHEOLOGICKÉ

CVI / 2015

PEER-REVIEWED JOURNAL

FOUNDED 1854

Editor

Michal ERNÉE, ernee@arup.cas.cz

Editorial Board

Miroslav BÁRTA, Martin BARTELHEIM, François BERTEMES, Miroslav DOBEŠ, Eduard DROBERJAR, Václav FURMÁNEK, Martin JEŽEK, Petr KOČÁR, Martin KUNA, Michal LUTOVSKÝ, Jiří MUSIL, Karel NOVÁČEK, Rudolf PROCHÁZKA, Lubor SMEJTEK, Petr ŠKRDLA, Jaroslav TEJRAL, Martin TOMÁŠEK, Peter TREBSCHKE

Technical Editor

Ivana HERGLOVÁ, herglova@arup.cas.cz

Type-setting, Layout

Agama poly-grafický ateliér, s. r. o., Na Výši 424/4, 150 00 Praha 5, Czech Republic, agama@agamaart.cz
Cover design Michal ERNÉE

Print

TISKÁRNA PROTISK, s.r.o., Czech Republic

<http://www.arup.cas.cz/?cat=68>

<http://www.arup.cas.cz/?cat=68&lang=en>

The journal *Památky archeologické* is indexed and abstracted in *Arts and Humanities Citation Index® (Web of Science®)* by Thomson Scientific.

The journal *Památky archeologické* is also indexed or abstracted in *SCOPUS* (SJR 2013: 0,410), *ERIH* (INT2), *EBSCO* and *Ulrich's Periodicals Directory*.

Vydává Archeologický ústav Akademie věd České republiky, Praha, v. v. i.

Published by the Institute of Archaeology of the Czech Academy of Sciences, Prague, V. V. I.

Registrováno pod ev. č. MK E 4240

Redakce — Office: Letenská 4, CZ 118 01 Praha 1, tel.: +420 257 014 382, e-mail: pamatky@arup.cas.cz

Rozšiřuje, informace o předplatném podává a objednávky přijímá:

DUPRESS, Podolská 110, CZ 147 00 Praha 4, Czech Republic, tel.: +420 241 433 396, e-mail: dupress@seznam.cz

Orders from abroad:

SUWECO CZ s. r. o., Klečákova 347, CZ 180 21 Praha 9, Czech Republic, tel.: +420 266 035 556, e-mail: suweco@suweco.cz

KUBON & SAGNER, Buchexport/Import, D 80328 Munich, Germany,

fax: +49 895 421 8138, tel.: +49 895 421 8136, e-mail: order@kubon-sagner.de

RUDOLF HABELT GmbH, Am Buchenhang 1, D 53115 Bonn, Germany, fax: +49 228/9 23 83-6,

tel.: +49 228/9 23 83-0, e-mail: info@habelt.de

Toto číslo vyšlo v prosinci 2015 v nákladu 600 výtisků

Obsah — Contents — Inhalt

Martin Oliva

- Mezolitická těžba rohovce v Krumlovském lese (jižní Morava) v kontextu neolitizace střední Evropy —
Mesolithic chert mining in Krumlov Forest (Krumlovský les), south Moravia in the context
of the Neolithisation of central Europe 5–42

Miroslav Dobeš — Radka Šumberová

- Klasický stupeň badenské kultury v Čechách na příkladu sídliště v Kolíně — Die Klassische Stufe der Badener
Kultur in Böhmen im Licht der Siedlungsfunde aus Kolín 43–93

*Tereza Šálková — Aleš Bezděk — Helena Březinová — Kristýna Farkašová — Petra Houfková — Ondřej Chvojka — Jan John
— Jiří Kmošek — Peter Koník — Lenka Kovačiková — Jan Michálek — Šárka Msallamová — Jan Novák — Jaroslav Pavelka —
Hana Šuláková — Tomáš Bešta — Eva Myšková — Libor Weiter — Petr Zronek*

- Bioarchaeological reconstruction of the funeral rite – case study based on organic material from the Hallstatt
Period tumulus at the site Zahrádka (South Bohemia, Czech Republic) — Bioarchaeologická rekonstrukce pohřebního ritu
– případová studie na základě organického materiálu z halštatské mohyly na lokalitě Zahrádka
(jižní Čechy, Česká republika) 95–135

Alžběta Danielisová — Kamila Štekerová

- Sociální simulace při zkoumání společnosti, ekonomiky a využívání krajiny v době železné:
metoda a příklady — Social Simulations for Exploring Society, Economy and Land Use in the Iron Age:
Method and Examples 137–180

Petr Limburský — Pavel Sankot — Helena Březinová — Jakub Likovský

- Laténské pohřebiště v pískovnách u Vliněvsi, okr. Mělník — The La Tène cemetery in the sandpits near Vliněves
in the Mělník district 181–246

Miloš Hlava

- Laténský depot z Ptení (okr. Prostějov): nová fakta — Latènezeitliches Depot von Ptení (Landkr. Prostějov):
neue Fakten. Věnováno památce Miloše Čizmáře 247–290

Jaroslav Tejral

- Zum Problem der Feinschmiedeproduktion im Mitteldonauraum während des 5. Jahrhunderts nach Chr. —
K problému produkce drobné kovové industrie v oblasti středního Dunaje v 5. století po Kr. 291–362

Recenze — Reviews — Rezensionen

- Jozef Bujna — Václav Furmánek — Egon Wiedermann /eds./, Staré Slovensko 1. Archeológia ako historická veda
(rec. Martin Kuna) 363–367*

- László Bartosiewicz, Shuffling Nags, Lame Ducks: The Archaeology of Animal Disease (rec. René Kyselý) 367–368*

- Thomas Link, Die linien- und stichbandkeramische Siedlung von Dresden-Prohlis. Eine Fallstudie zum Kulturwandel
in der Region der oberen Elbe um 5000 v. Chr. S příspěvkem Brita Raminger. Veröffentlichungen des Landesamtes
für Archäologie Sachsens, Band 60 (rec. Marie Zápotocká) 369–372*

- Violetta Reiter, Ressourcenmanagement im Pfahlbau. Technologie und Rohmaterial der Steinbeilklingen
vom Mondsee. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission, Band 81 (rec. Jaroslav Řídký) 373–374*

- Marek Gedl, Die Pfeilspitzen in Polen. Prähistorische Bronzefunde, Abteilung V, 6. Band (rec. Ondřej Chvojka) 374–376*

- Erich Pucher — Fritz Eckart Barth — Robert Seemann — Franz Brandstätter, Bronzezeitliche Fleischverarbeitung
im Salzbergtal bei Hallstatt. Mitteilungen der prähistorischen Kommission, Band 80
(rec. René Kyselý — Gabriela Dreslerová) 377–378*

- Georg Tiefengraber — Karin Wiltschke-Schrotta, Der Dürrnberg bei Hallein. Die Gräbergruppen Lettenbühel
und Friedhof. Mit einem Beitrag von Mona Abd El Kareem. Dürrnberg-Forschungen, Band 8, Abteilung Gräberkunde
(rec. Miloš Chytráček) 378–380*

- Christiana Elisabeth Later, Die Sapropelitfunde aus dem Oppidum von Manching.
Die Ausgrabungen in Manching, Band 19 (rec. Miloš Hlava) 380–382*

- Celine Wawruschka, Frühmittelalterliche Siedlungsstrukturen in Niederösterreich (rec. Naďa Profantová) 382–387*

Petr Hrubý — Petr Hejhal — Karel Malý — Petr Kočár — Libor Petr, Centrální Českomoravská vrchovina na prahu vrcholného středověku. Archeologie, geochemie a rozborů sedimentárních výplní niv. Spisy Masarykovy Univerzity v Brně (rec. Jana Hlavatá)	387–388
ArchaeoMontan 2012, Průzkum – Evidence – Interpretace — Erkunden – Erfassen – Erforschen. (Hrsg. von Regina Smolnik). <i>Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege</i> , Beiheft 26. Mezinárodní konference Dippoldiswalde, 18. až 20. říjen 2012 (rec. Jan Mařík)	389–392
ArchaeoMontan 2013, Krušná krajina — Erz(gebirgs)landschaft — Ore landscape. (Hrsg. von Regina Smolnik). <i>Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege</i> , Beiheft 28. Mezinárodní konference Kadaň, 26. až 28. září 2013 (rec. Michal Ernée)	393–396
ArchaeoMontan 2014, Ergebnisse und Perspektiven — Výsledky a výhledy. (Hrsg. von Regina Smolnik). <i>Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege</i> , Beiheft 29. Mezinárodní konference Dippoldiswalde, 23. až 25. říjen 2014 (rec. David Novák)	397–399
Harald Meller — Roberto Risch — Ernst Pernicka /Herausgeber/, Metalle der Macht – Frühes Gold und Silber — Metals of power – Early gold and silver. 6. Mitteldeutscher Archäologentag vom 17. bis 19. Oktober 2013 in Halle (Saale). Tagungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Halle, Band 11/1 (2014) + Band 11/2 (2014) (rec. Stanislav Stuchlík)	400–404

**Erich Pucher — Fritz Eckart Barth — Robert Seemann
— Franz Brandstätter**

**Bronzezeitliche Fleischverarbeitung
im Salzbetal bei Hallstatt**

Mitteilungen der prähistorischen Kommission, Band 80

Verlag der Österreichischen Akademie
der Wissenschaften, Wien 2013
155 str., 33 ilustrací
ISBN 978-3-7001-7261-1
ISSN 0065-5376

Recenzovali:

René Kyselý

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.
Letenská 4, CZ 118 01 Praha 1
kysely@arup.cas.cz

Gabriela Dreslerová

Městské muzeum a galerie Břeclav
Dukelských hrdinů 2747/4a
CZ 609 00 Břeclav
Gabriela.dreslerova@muzeumbv.cz

Tato německy psaná kniha se skládá ze sedmi kapitol členěných do 22 podkapitol. Obsahuje 33 ilustrací (fotografií, grafů), 22 tabulí (kresby), tabulky a sedm stran literatury. Na závěr je předložen německý i anglický souhrn. Kniha je tvořena novými originálními rozbory a experimenty čtyř autorů, z nichž první je renomovaný – ve Vídni (*Naturhistorisches Museum*) působící – rakouský archeozoolog mající za sebou řadu vědeckých publikací. Ačkoliv hlavní zaměření knihy je masitá strava, je publikace složená z metodicky a obsahově tří různých typů analýz; kromě klasických archeozoologických rozborů nalezených zvířecích kostí (kap. 2 a 3) je k dispozici rozbor dřevěných konstrukcí sloužících ke zpracování zvířecího masa (kap. 4) a chemické analýzy povrchu bronzových a měděných předmětů nalezených souběžně s kostmi (kap. 5); jmenovitě: Kap. 2. *Die spätbronzezeitlichen Tierknochen aus der Grabung 1993/94 auf dem Hallstätter Salzberg* (E. Pucher); Kap. 3. *Die Tierknochen der Grabung 1939* (E. Pucher); Kap. 4. *Die Blockwandbauten des Salzbetal bei Hallstatt und ihre Verwendung* (F. E. Barth); Kap. 5. *Kupfersulfidüberzügen auf prähistorischen Kupfer- und Bronzeartefakten aus Hallstatt* (R. Seemann, F. Brandstätter). Až propojení těchto analýz podává celkový obraz využívání a zpracování zvířat.

Pro danou knihu jsou výchozí výzkumy v *Salzbetal* v horské oblasti u Hallstattu (Rakousko) známé pravěkou těžbou soli, zejména pak novější výzkumy z roku 1993 a 1994, kde výkopy vodovodů a kanalizací umožnily řez prakticky celou délkou údolí Salzbetal. Jde o huře přístupné úzké horské údolí asi 300 m nad úrovní jezera Hallstatt oddělené od jezera a níže položených údolí strmým svahem. Na několika místech zachycené kulturní vrstvy z doby bronzové obsahovaly nápadně vysokou koncentraci zvířecích kostí, které především jsou předmětem analýz. Dle doprovodného materiálu bylo datování souboru kostí stanoveno na starší úsek pozdní doby bronzové, tj. 13.–11. st. př. n. l. Vzhledem k dobrým podmínkám zachování bylo z 204 kg osteologického materiálu o počtu 10635 nálezů neurčeno pouze 8,5 % celkového objemu.

Oddíl věnovaný archeozoologickému rozboru je tematicky členěn takto: dochování kostí, stopy řezání a dělení, podíl zvířecích druhů, zastoupení pohlaví, věková struktura, zásobování masem v dané oblasti, bourání těla prasete a porážkový experiment. Až následně jsou zařazeny kapitoly věnované jednotlivým druhům (tur, prase do-

máci, ovce-koza). Dobré zachování kostí a jedinečně nízká fragmentarizace byla pro analýzy příznivá, umožnila např. široké a kvalitní metrické zhodnocení. Zvláštní pozornost byla věnována tafonomickým procesům, zejména distribuci kostí (respektive částí těl zvířat), k čemuž byly použity všechny tři hlavní kvantifikační metody (počet fragmentů, hmotnost i minimální počet jedinců). Zjištěné výsledky jsou, se zohledněním časového zařazení, porovnávány s jinými horskými sídlišti, a to jak po stránce zastoupení zvířecích druhů, tak i částí skeletů domácích prasat.

Zcela dominujícím druhem v analyzovaném materiálu je prase domácí. Tur a ovce/koza jsou zastoupeny relativně málo a ostatní druhy zcela okrajově. Prasata jsou zpravidla v ideálním porážkovém věku a téměř výlučně jsou zastoupeni samci. Výsledkem šetření je předpoklad o specifické technice bourání a distribuci prasečích těl. Zatímco mimořádně četné jsou v materiálu kompletní kosti končetin, části axiálního skeletu a lebky jsou podhodnoceny. Nicméně k frekventovaným nálezům patří i dolní čelisti. Vzhledem k známkám výrazné selekce (absence některých částí skeletu, absence kostí velmi mladých individuí, nepřirozený poměr pohlaví) je dle autorů vyloučen chov prasat a jejich porážka přímo v horském Salzbetalu. Předpokládá se tedy organizační systém zahrnující distribuci masa od rolníků z údolí do vysokohorských vesnic. Ne zcela vysvětlený je důvod přítomnosti dolních čelistí prasat, které nemají zvláštní výživovou hodnotu. Uvažuje se o použití spodních čelistí jako háku k zavěšení porcí masa nebo tělních bloků prasat jakožto užitečný způsob při výše načrtnutém transportu. Předpokládaný postup bourání těla zvířete byl ověřen experimentem, kdy byla pokusně poražena a rozporcována tři prasata, tak aby situace odpovídala nálezům kostí na lokalitě. Za účelem transportu byly tělní bloky srolovány a svázány končetinami a využita byla i dolní čelist k zavěšení.

Paralelně provedený rozbor dřevěných konstrukcí (*Blockwandbauten*) nalezených v blízkosti kumulací kostí a datovaných do stejné doby ukazuje, že tyto sloužily jako kádě k naložení masa se solí, potažmo k produkci nasoleného masa, šunky a slaniny. Přestože jedna taková konstrukce byla vykopána již v roce 1877 a další v roce 1939, až v recenzované publikaci se tyto významné nálezy dočkaly podrobného popisu (včetně obrazové dokumentace a rekonstrukce). Kromě archeologického kontextu a charakteru prasečích kostí ukazuje na využití obou konstrukcí k nasolování i modravé zbarvení výplně. Předpokládá se, že v horské soli nebo síře bylo maso naloženo 7 až 10 dnů, pak se asi sušilo a nechávalo zrát. Kád mohla uvedený proces vydržet jen určitou dobu, pak byla ponechána nevyužívána a byla nahrazena novou. Nálezový soubor obsahoval několik měděných a bronzových předmětů s povrchovou vrstvičkou sulfidu mědi. Jejich přítomnost zřejmě není náhodná. Při nasolení vzniká zdraví škodlivý sirovodík (H_2S), který však (jak ukazují i experimenty) díky přítomnosti těchto kovových předmětů zreagoval na nejedovatý sulfid měďnatý. Přítomnost těchto předmětů zároveň zamezovala procesu hnití. Uvažuje se, že produkty (šunka, slanina) byly skladovány v solných štolách s (pro tyto účely) příznivým mikroklimatem.

Kromě hlavní, výše popsané „dějové linie“, poskytuje práce i rekonstrukci vzhledu a velikosti zvířat. Přináší např. zjištění, že ve zkoumané oblasti došlo někdy před začátkem pozdní doby bronzové k náhlému zmenšení tělesné velikosti turů, což u ostatních důležitých hospodářských zvířat (ovce, prase) pozorováno nebylo.

Osteologický materiál ze Salzbetalu u Hallstattu i dochované specifické dřevěné konstrukce si zasloužily pečlivý rozbor a vyhodnocení, což se autorům díla podařilo. Kromě toho že práce přináší standardní výsledky archeozoologického rozboru v přehledné a zevrubné podobě (zahrnující např. kompletní přehled osteometrických dat), vhodně a účinně jednotlivé analýzy a metody kombinuje tak, aby

byly specifika a bohatost materiálu využity co nejlépe. Tato syntéza informací umožnila podat poměrně přesnou a věrohodnou rekonstrukci zásobování horských osad masem – od porážky, přes porcování těl, transport a způsob zpracování masa. Práce příkladným způsobem dokazuje možnosti využití archeologického osteologického materiálu a související experimentální archeologie pro vytvoření obrazu ekonomické stránky života lidí v minulosti. Historické poznatky, primární data i inspiraci mohou v knize najít specialisté z různých oborů.

Georg Tiefengraber – Karin Wiltschke-Schrotta

Der Dürrnberg bei Hallein

Die Gräbergruppen Lettenbühel und Friedhof

Mit einem Beitrag von Mona Abd El Karem

Dürrnberg-Forschungen, Band 8, Abteilung Gräberkunde

Herausgegeben von Keltenmuseum Hallein – Dürrnbergforschung. In Verbindung mit Salzburg Museum und Landesarchäologie Salzburg, Vorgeschichtliches Seminar der Universität Marburg, Naturhistorisches Museum Wien, Deutsches Bergbau-Museum Bochum

Verlag Marie Leidorf GmbH, Rahden/Westf. 2015

214 str., 78 bar. obr., 8 bar. tab. s fotografiemi nálezů, 19 grafických tab. a nečíslované kreseb. obr. s nálezy a plány jednotlivých hrobů, 3 vložené přílohy
ISBN 978-3-89646-758-4
ISSN 1434-8841

Recenzoval:

Miloslav Chytráček

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i. Letenská 4, CZ 118 01 Praha 1
chytracek@arup.cas.cz

V roce 2015 zveřejněná monografie prezentuje v osmém svazku *Dürrnberg-Forschungen* dvě další nová pohřebiště z pohřebního areálu v Dürrnbergu, který představuje jednu z nejprominentnějších evropských lokalit v oblasti archeologického výzkumu doby železné. Velký ekonomický a politický význam mělo místo díky lokálnímu výskytu soli a vhodné dopravně-geografické poloze. Monografie navazuje na publikace podobných menších pohřebišť v Dürrnbergu, Kammelhöhe a Sonneben z roku 2012 (*Dürrnberg-Forschungen* 5), Moserfeld a Osthang z roku 2013 (*Dürrnberg-Forschungen* 6) a Hexenwandfeld z roku 2014 (*Dürrnberg-Forschungen* 7). Rozdíly mezi jednotlivými pohřebišti budou detailně pojednány až v plánovaném celkovém vyhodnocení všech hrobů z Dürrnbergu.

Obě skupiny hrobů Lettenbühel a Friedhof vzdálené od sebe 50 m představují pravděpodobně jen jižní a severní okrajovou oblast jednoho podstatně většího pohřebiště na Dürrnbergu. Mezi oběma skupinami hrobů leží nezkoumaný prostor svahů Mitterlettenbühels, kde jsou ještě dnes na povrchu znatelné pozůstatky nízkých mohyl. Obě zpracované malé nekropole Lettenbühel a Friedhof představují výsledky získávané archeologickými výzkumy v dlouhém časovém úseku přesahujícím 160 let. Z pohřebiště Lettenbühel je dnes k dispozici 8 hrobů s 22 pohřby, výzkumy v poloze Friedhof přinesly dosud 14 hrobů s 26 pohřby. V obou skupinách hrobů představují kostrové hroby kolem dvou třetin pohřbů, asi jedna třetina pohřbených byla spálena. Studium rozmístění hrobů v prostoru zkoumané plochy nelze rozpoznat žádné konkrétní těžiště v osazování pohřebního areálu. Odstup mezi sousedními hroby se měnil, vzdálenost hrobových komor se někdy pohybovala mezi 8 až 10 m a lze tak předpokládat, že mohyly o průměru 8–10 m byly umístěné těsně vedle sebe. Jen v jednom případě jsou k dispozici konkrétní důkazy o průměru mohyly navršené nad hrobovou komorou. Průměr mohylového násypu nad hrobem 317 dosahoval 9 m a byl navršen z hlíny, jeho původní výška se však nedochovala. Zda se nad všemi hroby nasypávaly mohyly, nelze zodpovědět. Kromě dřevěných hrobových komor s kamenným obložení byly na pohřebišti Friedhof odkryty také ojedinělé žárové hroby spadající do doby halštatské. Šlo o jednoduché popelnicové hroby, z nichž přinejmenším jeden lze zařadit na základě spony s ozdobnou nožkou do pokročilé fáze stupně Ha D. Nejedná se tak o nejstarší hroby uvnitř nekropole, ale snad o jednoduché dodatečné pohřby v již existujících mohylách. Pro nedostatek zachovaných a dokumentovaných mohylových nálezů nemůže být otázka dodatečných hrobů objas-